

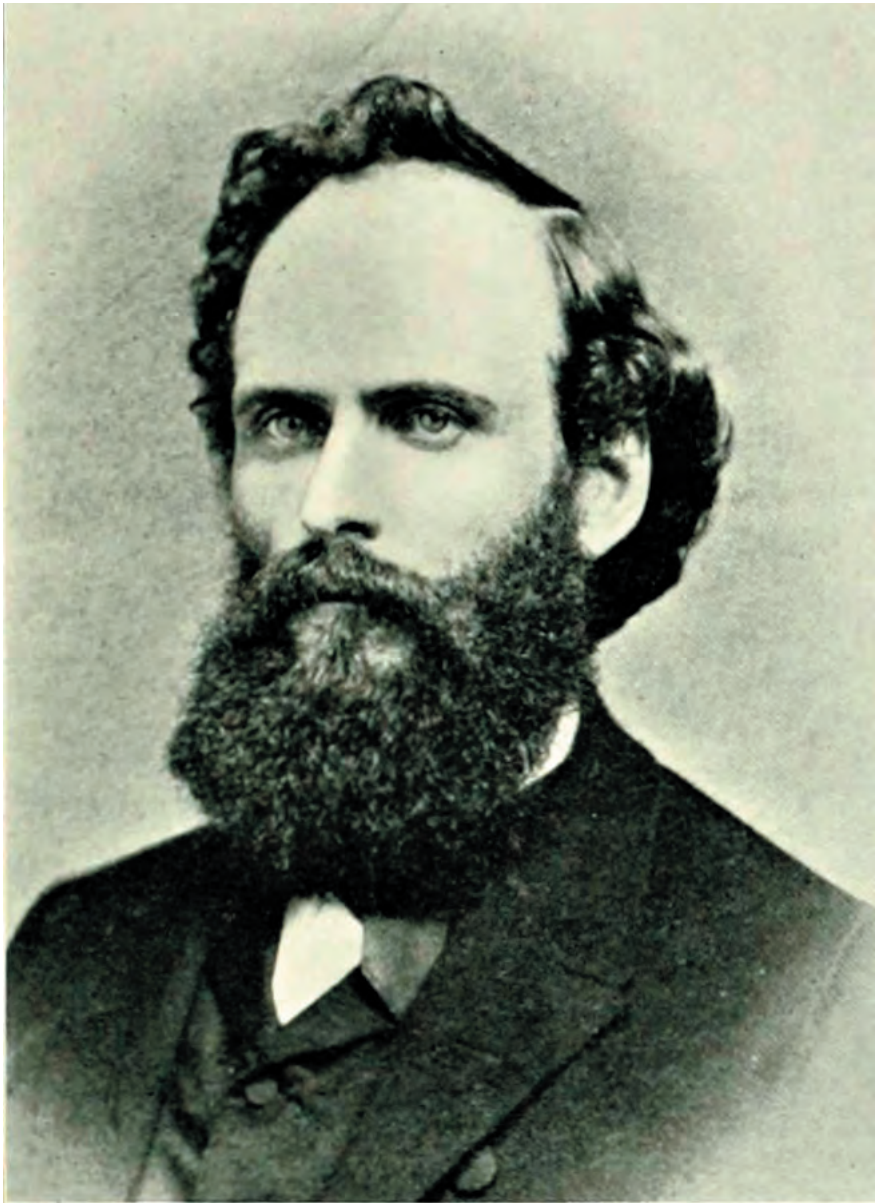
Superstició i crim al centre i est d'Europa: una perspectiva de l'any 1898

El desembre de 1898 la revista nord-americana *Appletons' popular science monthly* publicava un article sobre la incidència de les creences considerades «supersticioses» en l'activitat criminal a certes regions del centre i est d'Europa. La peça està en línia amb el llibre d'August Löwenstimm a qui l'autor cita assenyalant la seva aportació al tema. En conjunt resulta un bon recull de tèrbols costums que ara versem en llengua catalana. L'autor, Edward Payson Evans (1831 – 1917) va ser un lingüista i professor universitari dels Estats Units. Es va especialitzar en literatura alemanya i llengües orientals. Va ser autor de diversos articles en revistes acadèmiques i magazines, així com de llibres sobre la seva especialitat, però també sobre crim i superstició. A l'època del material que presentem residia a Munich.

Superstició i crim

Al gener de 1898, una dona gran es va dirigir amb gran ansietat a un sacerdot de l'església de Santa Úrsula, a Munic, Baviera, i es va queixar que el diable rondava per casa a la nit i l'espantava fent un gran soroll. Com a explicació d'aquesta visita inesperada i indesitjable del món inferior, va declarar que s'havia format una empresa a Berlín, amb una sucursal a Munic, amb la finalitat de descobrir tresors amagats, i que per assolir aquest objectiu s'ha de fer el sacrifici d'un ésser humà al diable, i que ella havia estat seleccionada com a víctima. Una dona, el marit de la qual era accionista de l'empresa abans esmentada, amablement li havia comunicat aquesta informació, perquè ella pogués estar preparada

Pàgina anterior: Recreació lliure de la Justícia i les supersticions lligades a la mort. Autor: Josep Carmona.

Retrat de Edward Payson Evans. Font: B. A. Hinsdale, *History of the University of Michigan*, 1906, p. 237.

i tenir temps d'arreglar casa seva. No obstant això, Satanàs es va impacientar pel sacrifici promès i va començar a cuidar-la. El sacerdot va enviar un dels seus assistents més joves a l'altar per llegir oracions apropiades a la casa embruixada, i així exorcitzar l'esperit maligne. Difícilment podem suposar que el reverend cregués en la realitat de l'aparició comunicada, però no podia afirmar la impossibilitat del fet qüestionant l'existència del diable o la realitat de les intervencions diabòliques en els assumptes humans sense soscar els fonaments del sistema eclesiàstic de qui era un partidari reconegut. Tal declaració "suprimiria la nostra esperança", com va dir l'escocès de la negació d'un foc de l'infern literal i la doctrina del càstig etern. Va ser per la mateixa raó que una gran quantitat del clergat catòlic, des del Papa Lleó XIII i els més alts dignataris de l'església fins al més humil vicari del país, va caure tan fàcilment en els paranys col·locats per Léo Taxil i va acceptar la signatura del diable Bitru com a genuïna, i les seves revelacions sobre el pacte dels francmaçons amb Satanàs com a autèntiques. Certament és una cosa sorprenent trobar-se amb un cas tan greu de superstició com l'esmentat en una de les seus de la ciència moderna i els centres de la civilització europea. No obstant això, en els districtes rurals, allunyats de les influències de la cultura intel·lectual, els casos d'aquest tipus ocorren amb bastant freqüència i sovint acaben en la comissió d'un delictes. Els sacrificis humans a Satanàs encara no són poc comuns en moltes parts de Rússia, i se suposa que són efectius per evitar la fam i mantenir els estralls de la pestilència. Fins i tot a Alemanya i altres països d'Europa occidental, la creença en la seva virtut profilàctica és notablement freqüent, i es posaria en pràctica sovint si no fos per una administració de justícia més estricta i un major terror a la llei.

Al'octubre de 1889, el tribunal penal de la província governamental d'Arkhanguelsk¹ al nord de Rússia, va condemnar un Samoiede, Jefren Pyrerka, a quinze anys de presó i treballs forçats per l'assassinat d'una noia anomenada Ssavaney. La seva única

defensa era que un hivern inusualment sever amb intenses nevades s'havia produït una fam seguida d'escorbut, de la qual tots els seus fills havien mort. Així que va fer una imatge del diable en fusta, va untar els llavis amb greix i la va col·locar en una lloma. Després va tirar el llaç a un dels seus companys, Andrey Tabarey, i ja s'havia llançat la soga al coll, quan l'enèrgica dona de la víctima intencionada va intervenir i va rescatar al seu marit. Poc després va aconseguir escanyar la noia i oferir-la com a sacrifici al seu ídol. A la província de Nòvgorod, coneguda com "la Rússia més fosca", és costum general entre els camperols sacrificar algun animal, generalment un gat negre, un gall negre o un gos negre, enterrant-lo viu, per poder controlar la propagació del còlera. Al llogaret de Kamenka, un pagès, el fill del qual havia mort d'aquesta malaltia, va enterrar el cos a vuit gats mascles vius. Però la immolació de simples animals es considera menys eficaç que la dels éssers humans. En una ocasió, quan el còlera estava severament enfurismat, una delegació de camperols va esperar al seu rector, afirmant que havien determinat enterrar-lo viu per apaivagar al dimoni de la plaga. Pel que sembla, va escapar d'aquesta horrible mort gràcies a accedir als seus desitjos, demanant un ajornament d'uns pocs dies per preparar-se per una cerimònia tan solemne. Mentrestant, va prendre les mesures necessàries per garantir la seva seguretat i va frustrar el propòsit dels seus amorosos feligresos. A Okopovitchi, un poble de la mateixa província, els camperols van aconseguir convèncer una dona gran, Lucía Manjkov, que anés al cementiri, on la van llançar viva a la tomba que contenia els cossos dels que havien mort de l'epidèmia. Després van cobrir ràpidament la fossa. Quan van ser portats a judici, van provar que havien actuat seguint el consell d'un cirurgià militar, Kosakovitch, que fou considerat com

¹ N. A. Coneguda antigament com a Arcàngel. Les notes originals de l'autor (N. A.) s'inclouen a peu de pàgina i les de traducció al final.

el principal culpable, i sentenciat a ser fuetejat pel botxí, i després sotmès a dotze anys de servitud penal a la Sibèria.

Estem en deute sobre aquests casos de superstició bàrbara a les recerques d'Augustus Löwenstimm, juriconsult associat al departament de justícia de Sant Petersburg, documentant-se a partir de fonts completament autèntiques i majoritàriament oficials. Ell informa de diverses ocurrencies de tipus similar durant les epidèmies de còlera de 1831, 1855 i 1872. De fet, és molt difícil abolir aquestes pràctiques paganes mentre el clergat fomenti la noció que els sacrificis d'animals són expiatoris i propiciatoris en els seus efectes. En algunes parts de la província de Vólogda encara és costum oferir vedells, bocs o d'altres quadrúpedes dins dels recintes de l'església al dia dedicat al profeta Elies (20 de juliol en el calendari grec). L'animal és conduït al pati que envolta l'edifici sagrat i allà és sacrificat; la carn es bull en una olla gran, la meitat de la qual se la queden els pagesos que proporcionen el sacrifici, mentre que l'altra meitat es distribueix entre els sacerdots i els sagristans².

La creença que les parets de les preses, ponts, aqüeductes i edificis es tornen extraordinàriament resistents a l'aparedar un ésser humà viu dins d'ells encara preval en molts països de la cristiandat, i amb prou feines hi ha un vell castell a Europa que no tingui una llegenda sobre el tema. Ordenar connectat amb ella. En general, se suposa que s'ha de seleccionar un nen per a aquest propòsit, i les bandes itinerants de gitanos són acusades popularment de proporcionar aquets nadons víctimes. El costum de dipositar monedes d'or o altres objectes preciosos a les pedres

² N. A. Els estudis de Löwenstimm, publicats originalment al Diari del Ministeri de Justícia a Sant Petersburg, s'han fet accessibles a una classe més gran de lectors en ser recollits i traduïts a l'alemany en un volum titulat *Aberglaube und Strafrecht* (Berlín: Rade, 1987), amb una presentació del Prof. Joseph Kohler, de la Universitat de Berlín.

dels fonaments dels edificis públics importants és, sens dubte, una supervivència de l'antiga superstició.

Quan el Ferrocarril siberià s'acostava als límits septentrionals de l'Imperi xinès i es van fer inspeccions per a la seva extensió a través de Manxúria fins al mar, es va produir gran excitació a Pequín pel rumor que el ministre rus havia sol·licitat a l'Emperadriu de la Xina dos mil nens per enterrar-los sota la base que suporten els rails per enfortir-la. Fa alguns anys, al reconstruir un gran pont, que havia estat escombrat diverses vegades per les inundacions del riu Yarkand, vuit nens, comprats a pobres a un alt preu, van ser enterrats vius als fonaments. El nou pont va ser construït fermament amb materials excel·lents, de manera que fins ara ha suportat la força de les inundacions més fortes, un resultat que els xinesos atribueixen, no a la maçoneria sòlida, sinó a la propiciació del déu del riu per una ofrena de nens.

Löwenstimm esmenta una curiosa superstició d'origen pagà encara practicada en parts de Rússia i coneguda com "korovya smertj" (mort de vaca) i "opachivaniye" (ronda d'arada). Si en un llogaret la pesta o la pesta bovina guanya terreny, una dona de bona reputació com a vident o endevinadora es situa a mitjanit als límits del poble i colpeja una olla. Llavors totes les dones del lloc es reuneixen precipitadament, armades amb diversos estris domèstics: paelles, atiadors, pinces, pales, dalles i garrots. Després de tancar el bestiar als seus estables i advertir els homes que no abandonin les seves cases, es forma una processó. La vident es treu el vestit i pronuncia una maledicció sobre la Mort. Després la lliguen a una arada, juntament amb un grup de verges i una dona deforme, si se'n pot trobar una, i dibuixa al voltant del poble tres vegades un solc continu i tancat. Quan comença la processó, la imatge d'un sant adequat per a l'ocasió, la de Sant Blai, per exemple, en el cas de la pesta bovina, la duen davant d'ella. Després ve la vident, vestida només amb la combinació, amb els cabells desarreglats i muntada en un pal d'escombra; després d'ella venen les dones casades i solteres

que arrosseguen l'arada, i darrera d'elles la resta de la multitud, cridant i fent un estrèpit temorós. Maten tots els animals que troben, i si un home és tan desafortunat com per caure amb ells, el colpegen sense pietat i generalment el maten. Als ulls d'aquestes furioses dones, ell no és un ésser humà, sinó la mateixa Mort en forma d'un home llop, que busca creuar-se en el seu camí i així trencar l'encanteri i destruir la virtut curativa del solc. La cerimònia varia d'un lloc a un altre, i generalment acaba enterrant viu un gat, un gall o un gos. En alguns districtes, tota la població del llogaret, tant homes com dones, participen en la processó i amb freqüència assisteixen al clergat amb imatges sagrades i penons consagrats. Durant la prevalença de la plaga a la província de Podíl·lia [1] el 1738, els habitants del poble de Gummenez, mentre marxaven en processó pels camps, es van trobar amb Michael Matkovskij, un noble d'un poble veí, que estava buscant els seus cavalls extraviats. L'home forà, deambulant amb una mirada ansiosa i una brida a la mà, fou considerat com la pestilència encarnada, i per tant va ser agafat i brutalment colpejat i deixat mig nu i mig mort a terra. Per fi va recuperar els seus sentits i va aconseguir amb gran dificultat arribar a la seva llar. Tot just es va saber que encara era viu, els camperols van entrar corrents a casa, el van arrossegar al seu poble, el van sotmetre a terribles tortures i finalment el van cremar. Una característica curiosa d'aquests ritus remeiers és la barreja de paganisme i cristianisme que els caracteritza. I és un fet inqüestionable, encara que gairebé increïble, que els sacerdots del llogaret de l'església russa creuen tan fermament en la seva eficàcia expiatòria com els membres més ignorants del seu ramat. La tardor de 1894, alguns pagesos russos al districte de Kazan van matar un d'ells en sacrifici als déus dels Votyaks, una raça finlandesa que habita als rius Volga, Viatka i Kama. Fins i tot els cristians ortodoxos de l'Església grega, tot i que consideren a aquests déus com dimonis, tenen por i intenten propiciar-los, especialment en temps d'angoixa pública.

Encara més difosa és la pràctica de l'infanticidi com a conseqüència de la superstició. La creença que els nans o gnoms, que habiten en les parts internes de la terra, se'n duen bells nadons i deixen a la seva pròpia descendència deformada al seu lloc, no està limitada a cap poble concret, sinó que és corrent en el germànic, celta, romànic i els països eslaus, i fa que un nen deforme sigui mirat amb sospita i sotmès a tortures cruels i fins i tot assassinat. El suposat infant canviat sovint és severament colpejat amb varetes de ginebre i la flagel·lació acompanyada de conjurs, per obligar les fades malvades a reclamar el seu recent nascut deformat i restaurar l'infant robat. Si el càstig resulta ineficaç, sovint es prenen mesures més dràstiques, i el suposat lactant substituït és llançat per la finestra sobre un femer o es submergeix en aigua bullint. El 1877, a la ciutat de Nova York, un immigrant irlandès i la seva dona van cremar al seu fill fins provocar-los la mort sota l'engany que s'estaven desfent d'un polimorf. Els casos d'aquest tipus són bastant comuns a Irlanda, on les víctimes de vegades són adults³. No gaire després, Magoney, un camperol irlandès, tenia un nen malaltís, al qual la nutrició més acurada no va poder restaurar-li la salut i la força. Els pares, per tant, es van convèncer que se'ls havia canviat el bebè, i quan el nen tenia quatre anys van decidir recórrer a l'aigua bullint, en la qual el van mantenir, tot i els seus crits i protestes que no era un elf, sinó el veritable Johnny Magoney, fins que la mort el va alliberar dels turments.

Wilhelm Mannhardt, el famós escriptor de folklore, afirma que quan el 1850 era ALöblau [2], un poble de Prússia Occidental,

³ N. A. Veure el cas de Bridget Cleary, publicat al *Popular Science Monthly* d'Appletons el novembre de 1895, p.86. Podem afegir que el seu marit, Michael Cleary, va ser jutjat per assassinat i sentenciat a vint anys de treballs forçats.

va veure un home maltractant brutalment a un nen al carrer. A l'investigar, va descobrir que el noi no havia fet res digne de culpa, sinó que la seva única falta era un cap excepcionalment gran. Aquesta peculiaritat craniana, ofensivament conspícua en el que sembla haver estat una família de cap estret, va ser raó suficient perquè els pares reneguessin de la seva descendència i per tractar-lo com la falsificació d'un nen a qui les fades havien imposat. A Hadersleben, una important ciutat comercial de Nord de Silèsia, el 1883 l'esposa d'un granger va donar a llum a un nadó insignificant, que els pares immediatament van assumir que l'havien canviat. Per derrotar els malvats designis dels elfs i obligar-los a la restauració del seu propi fill, van sostenir el nadó sobre un llit de carbons encesos a la llar fins que va quedar cobert de butllofes i va morir en una intensa agonia. A Prússia Oriental, els mazovis, una raça polonesa, que amb la seva masurca va contribuir a la civilització moderna i a l'alegria de les nacions, prenen mesures de precaució col·locant un llibre –generalment la Bíblia, encara que qualsevol pot funcionar– sota el cap del nadó, per tal d'evitar que el diable l'allunyés i el substituís per un del seu propi llinatge infernal. D'aquesta manera proporcionaven, sense adonar-se'n, una il·lustració meravellosa de la influència benèfica de la impremta i del poder màgic de la literatura. Els habitants de l'illa d'Oesel [3] a Livònia s'abstenen d'encendre un foc a la casa mentre se celebra el ritu del baptisme, perquè la llum de les flames no faciliti a Satanàs l'intercanvi subreptici d'un dimoniet per a l'infant. Després que s'hagi realitzat la cerimònia sagrada, se suposa que no hi ha perill de tal substitució. Un dels exemples més increïbles d'aquesta superstició extremadament ximple i sorprenentment persistent va ocórrer el 1871 a Biskunizy, un poble del Posen [4] prussià, on un treballador anomenat Bekker, pel seu treball i l'austeritat, gradualment va adquirir aptituds i va poder comprar-se una casa a la qual duia una vida domèstica feliç amb la seva dona i els seus cinc fills, pels quals sentia molt d'afecte. Després de catorze

anys de felicitat ininterrompuda, la germana gran de l'esposa, Marianne Chernyāk, va venir de Polònia per visitar-los. Aquesta dona era una devota folla que passava la meitat del seu temps anant a missa i l'altra meitat criticant els seus veïns. També afirmava que podia detectar immediatament si una persona estava vinculada amb Satanàs i podia expulsar els dimonis. Els vilatans van arribar a considerar-la una bruixa i van evitar tota relació amb ella, especialment perquè les seves aberracions es manifestaven en formes excessivament malèvoles i danyoses. Desafortunadament, ella va adquirir una ascendència sobre la seva germana menor, que va acceptar les seves absurdes pretensions com a reals. El 19 de novembre de 1871, Marianne, després de tornar de confessar-se, se'n va anar al llit, però a la mitjanit la senyora Bekker, que dormia amb el seu fill menor, un nen d'aproximadament un any, es va despertar amb un crit temorós i va encendre el llum. Llavors la germana va entrar corrents a l'habitació, cridant: «Els dimonis han robat el teu fill i han posat un altre al teu llit: colpeja'l, colpeja'l si desitges tenir el teu fill una altra vegada!». Sota la influència d'aquestes paraules, que semblaven ser gairebé hipnòtiques per a ella, la mare desconcertada va començar a colpejar el nen. La tia després el va agafar i el va balancejar d'un costat a un altre, com si el llancés per la finestra, al mateix temps que li cridava a Satanàs: «Aquí el tens, pren-lo!». Després es va tornar cap a la seva mare amb les paraules: «tira'l a terra, apallissa'l, colpeja'l fins a la mort, en cas contrari mai recuperaràs el teu fill». Es va seguir el consell i el noi va ser severament assotat amb una pesada corda mentre era al terra. Mentrestant, Bekker, en sentir el soroll, es va aixecar i al principi va tractar d'intervenir per protegir el seu fill, però la seva dona el va convèncer fàcilment que estava fent el correcte, i la va persuadir d'ajudar-la a disgustar al diable colpejant al nen amb un pal de ginebre. El procés d'exorcisme, renovat així amb més vigor, aviat va resultar fatal. En aquesta conjuntura, quan el fill de la tia, un noi de cinc anys, es va llançar amb forts laments al costat

del cadàver del seu cosinet, la seva mare va cridar: «Colpeja'l, no és el meu fill! Per què l'hauríem de perdonar? Tindrem altres fills!». Immediatament després, ell també va ser maltractat de la mateixa manera fins que va expirar. La tia va declarar que el diable s'havia colat pel conducte de l'estufa i es va posar a treballar per demolir-la, però, quan se li va impedir fer-ho, va fugir al jardí, on la mestra de l'escola la va trobar al matí següent. En aquell moment, Bekker i la seva dona semblaven haver recuperat el sentit i estaven asseguts al costat dels cadàvers dels nens assassinats, plorant i plorant mentre els veïns entraven a la casa. El judici, que va tenir lloc a Ostrów el gener de 1872, durant el qual van haver-hi testimonis contradictoris d'experts sobre la solidesa mental de l'acusat i l'assumepte finalment es va remetre a una comissió de psiquiatres a Berlín, que va decidir que Bekker i la seva dona no patien malalties mentals i, per tant, no eren irresponsables, però que la tia estava subjecta a una bogeria periòdica fins al punt de no ser responsable de les seves accions. Curiosament, els jurats no es van veure afectats per aquest testimoni i la van declarar culpable del crim del qual se l'acusava, i d'acord amb aquest veredicte, el tribunal la va sentenciar a tres anys de presó amb treballs forçats. Els membres del jurat fins i tot van arribar a declarar que ella mateixa no creia en l'existència de nens elfs o nens canviats satànics, però que havia fet ús d'aquesta superstició popular per als seus propis propòsits egoistes, i que ella havia denunciat el seu propi fill com un dimoniet per desfer-se'n. En aquest veredicte, o més aviat en les consideracions instades de suport a ell, és fàcil percebre els efectes del fort prejudici local contra l'acusada, que tenia la reputació de ser una persona mandrosa, maliciosa i astuta, i per tant se li va negar l'atenuació d'un autoengany de bona fe. De fet, en aquests casos sempre és més o menys difícil determinar on acaba la il·lusió sincera i comença l'estafa conscient. Just en aquest punt, els annals de la superstició presenten molts problemes desconcertants, la solució és d'especial interès i de

gran importància pràctica no només per al psicòleg i el psiquiatre, sinó també per al legislador i el jurista, que tenen a veure amb la promulgació i administració de lleis penals.

Als codis penals de les nacions més civilitzades, la consideració de la superstició com una motivació del crim és gairebé completament ignorada, malgrat que no era així en temps passats, l'omissió sembla suposar que la difusió general del coneixement en la nostra era il·lustrada havia fet que totes aquestes especificacions fossin obsoletes i supèrflues. Només en el codi penal rus, especialment en les seccions *Ulosheniye* i *Ustav* sobre delictes i frauds, citats per Löwenstimm, trobem un reconeixement i designació diferents de diverses formes de superstició com a motivació al crim. Així, en el paràgraf 1469 de la primera d'aquestes seccions, s'esmenta expressament l'assassinat de «naixements monstruosos o de lactants deformes» com bebès canviats és expressament mencionat i es prescriu la pena. I en altres clàusules del codi s'imposen càstigs per la profanació de tombes i la mutilació de cadàvers, per obtenir talismans o evitar que els morts tornin a visitar la terra com a vampirs, i per a diverses transgressions que emanen de la creença en la bruixeria i la possessió diabòlica. La pràctica d'obrir tombes i mutilar cadàvers és bastant comú, i sorgeix en general de la idea que les persones que moren impenitents i sense rebre l'extrema unció extrema, inclosos els suïcidis i les víctimes del delirium tremens, de l'apoplexia i d'altres formes de mort sobtada, així com els cismàtics, els bruixots i les bruixes surten de les seves tombes i deambulen com a vampirs, xuclant la sang de les persones durant el son i infligint sofriment a comunitats senceres, produint sequera, fam i pestilència. Els mitjans emprats per prevenir aquesta perillosa metamorfosi, o almenys per obligar el vampir a romandre a la tomba, difereixen en els diferents països. A Rússia, el difunt és enterrat amb la cara cap avall i una estaca de freixe travessada per la seva esquena, mentre que a Polònia i Prússia Oriental el cadàver és embolicat

en una xarxa de pesca i cobert amb roselles, a causa, sens dubte, de les qualitats soporíferes d'aquesta planta. Les mesures preventives d'aquest tipus sovint es prenen amb el consentiment i la cooperació del clergat i les autoritats locals. Així, el 1849, a Mariensee, prop de Dantzig, a Prússia Occidental, l'esposa d'un pagès va anar al sacerdot catòlic de la parròquia i es va queixar que una dona gran anomenada Welm, recentment morta, apareixia a la seva casa i colpejava i turmentava al seu fill. El sacerdot sembla haver acceptat la veritat de la seva declaració, ja que va ordenar que el cadàver fos desenterrat, decapitat, enterrat novament en una cruïlla i cobert amb roselles [5]. El 1851, durant l'epidèmia del còlera a Ucraïna, a la província de la Gubèrnia de Kíev, els pagesos de Possady [6] van atribuir l'epidèmia a un sagristà mort i la seva dona, que passejaven de nit com a vampirs i mataven la gent xuclant la seva sang. Per evitar els estralls del flagell, els cadàvers d'aquesta parella van ser exhumats, els seus caps tallats i cremats, i els clavaren estagues de freixe a terra a través de l'esquena. El 1892, una camperola de la província russa de Kovno es va penjar en un bosc prop del poble de Somenishki [7]. El sacerdot va rebutjar el seu enterrament cristià perquè s'havia suïcidat i, per tant, era destinat al diable. Perquè pogués descansar tranquil·lament en la seva tomba i no es transformés en vampir, els seus fills li van apartar el cap del cos i el van posar als seus peus. En negar-se així a realitzar ritus funeraris religiosos, el sacerdot va obeir els cànons de l'església i també les lleis de l'imperi rus. Fins fa molt poc, un racó de terreny no consagrat al costat de la paret del cementiri rus era reservat com una mena de pou de carronya per als cadàvers dels homicides, i està expressament prescrit al *Svod Sakonov*⁴ que «seran arrossegats a aquest

⁴ N. A. *Códi General*, vol. xiii, edició de 1892, citat per Löwenstimm.

lloc d'infàmia per l' escorxador i allà coberts amb terra». Aquest procediment per a un *felo-de-se* [8] per les autoritats eclesiàstiques i civils fomenta directament la superstició popular a tendir a confirmar la noció que hi ha alguna cosa inherentment estranya, esgarrifosa, demoníaca i maligne preternatural a les seves restes mortals, una noció encara reforçada per un paràgraf molt injust (1472) al Codi legal rus, que declara que l'última voluntat i el testament d'un suïcida no tenen validesa legal. La sequera, a més de la pestilència, s'atribueixen a la malvada acció dels vampirs, que «muny els núvols» i obstaculitza la caiguda de la rosada. El 1887, a la província de Kherson, al sud de Rússia [9], van començar a patir sequera poc després que un pagès es pengés al poble de Ivanivka. Els habitants, suposant una relació causal entre l'aridesa i el suïcidi, van vessar aigua sobre la tomba mentre pronunciés les següents paraules: "Jo ruixo, Jo vesso, ¡que Déu envii una pluja, provoqui una petita pluja i ens alliberi de la misèria!". Com que aquesta invocació no va produir l'efecte desitjat, el cos fou aixecat i inhumat novament en una gorga fora del llogaret. En alguns districtes el cadàver és desenterrat, se'l colpeja al cap i se l'amara amb aigua abocada a través d'un tamís; en d'altres, se'l crema.

Els arxius dels tribunals penals a Prússia Occidental durant l'últim mig segle contenen nombrosos casos de violació de tombes per motius supersticiosos. Així, el març de 1896, un pagès va morir al llogaret de Penkuhl. Poc després, el seu fill va emmalaltir d'una mal persistent que els remeis prescrits pel metge de la comarca no van aconseguir alleujar. No va passar molt temps fins que les «dones sàvies» del llogaret el convencessin que el seu pare era un «assassí de nou», i que aviat arrossegaria a la tomba nou dels seus familiars. L'únic mitjà per privar-lo d'aquest poder fatal seria desenterrar-lo i separar el seu cap del cos. D'acord amb el consell, el jove va desenterrar el cadàver a la nit i el va decapitar amb una pala. En aquest cas, l'acusat, si el jutja un tribunal, podria declarar honestament que va actuar en defensa pròpia;

de fet, podria al·legar com a justificació de la seva conducta que d'aquesta manera conservava no només la seva pròpia vida, sinó també la vida de vuit del seus més propers i estimats parents, i que havia de ser elogiada en lloc de condemnada pel que havia fet. És la possibilitat i la sinceritat d'aquest motiu el que fa que sigui tan difícil tractar aquests delictes judicialment i amb justícia. Aquí es necessita el que Tennyson [11] diu: «La decisió intuïtiva d'un brillant i profund intel·lecte, per separar error de crim».

No obstant això, des d'un punt de vista moral és força diferent l'obertura de tombes a la recerca de medicaments, i especialment de talismans, que se suposa que porten bona sort al posseïdor o li permeten practicar la bruixeria i cometre crims amb impunitat. A l'antiguitat, i fins i tot a l'Edat Mitjana, els metges de vegades prescrivien parts del cos humà com a medicina, i a la Francònia, Baviera del Nord, un camperol ara ocasionalment entra en una farmàcia i demana «Armensünderfett», greix de pecador pobre, obtinguda dels cossos de malfactors executats i apreciada com una poderosa substància terapèutica. Es jutja primer al culpable per assassinat i després aporta el greix i, per tant, contribueix doblement a la seguretat i el sanejament de la comunitat. Antigament moltes persones anaven diligentment a les execucions públiques amb el propòsit de procurar-se un tros del criminal com unguent curatiu, però com que el botxí generalment ha deixat de realitzar les seves temeroses funcions en presència d'una promíscua munió els repugnants remeis per a la malaltia es busquen als cementiris.

Al maig de 1865, un camperol polonès de Wyssokopiz, prop de Varsòvia, va descobrir que la tomba de la seva dona recentment morta havia estat oberta i el cadàver mutilat. Ho va comunicar a la policia, i una pipa de pastor trobada al cementiri, va conduir al descobriment del culpable, un pastor comunal, un home de vint anys que durant l'interrogatori va confessar que, amb l'ajuda de dos còmplices, havia comès l'acte repugnant. El seu objectiu, va dir, era aconseguir una dent i el fetge d'una persona morta. Tenia

la intenció de polvoritzar la dent i, després de barrejar-lo amb tabac, donar-li-ho al seu cunyat per enverinar-lo. En percebre, però, que el cos era el d'una dona, no es va extreure la dent, perquè no tindria poder per matar un home. Però li va tallar el fetge amb el propòsit d'enterrar-lo en un camp on pasturaven les ovelles, i així causar la mort de tot el ramat en cas que fos reemplaçat per un altre pastor, la qual cosa temia que passés. Els tres van ser condemnats a treballs forçats a Sibèria.

És una noció bastant freqüent que si qualsevol part d'un cadàver s'oculta en una casa, els habitants tindran els corresponents òrgans corporals afectats per la malaltia i es corrompen gradualment. Una mostra radical d'aquesta superstició va tenir lloc al maig de 1857, a Schwetz [12], una ciutat provinciana de Prússia Occidental, on una dona anomenada Albertine Mayevski va ser mare d'un nen, que va morir poc després del seu naixement. El pare, amb qui ella estava compromesa, es va negar a casar-s'hi, i per castigar-lo per aquesta violació de la promesa va desenterrar el cos del seu nadó, li va tallar la mà dreta pel canell i els genitals, i els va amagar a la xemeneia de la casa del seu amant infidel, amb l'esperança de fer que la mà amb la qual havia jurat el seu vot es marcís, i es convertís en impotent.

Tot això ella ho va confessar lliurement quan va ser portada a judici, sent sentenciada a dos mesos de presó. Aquestes relíquies de la fossa es fan servir basant-se en el principi de *similia similibus* [13], no només per infligir dany, sinó també per portar sort. Per tant, els membres del "art dels llarg de dits" porten amb si el dit d'un cadàver per millorar la seva habilitat, èxit i seguretat en el robatori; si el dit pertanyia a un lladre hàbil o un criminal condemnat, la seva virtut talismànica és encara més gran. També es creu que una bossa en què es guardi un artell contindrà un subministrament inesgotable de diners. El dit d'un home assassinat és molt apreciat pels lladres perquè se suposa que posseeix un poder màgic per obrir panys.

Els registres dels tribunals criminals proven que els malfactors comuns creuen en aquestes nocions absurdes a Prússia Oriental, Turíngia, Silèsia, Bohèmia i Polònia. Una espelma feta de greix de procedència humana és molt freqüentment utilitzada pels lladres a causa del seu suposat poder soporífer, ja que amb tal candela, coneguda a Alemanya com Diebslicht or Schlummerlicht (llum de lladre), confien a poder fer caure tots els habitants de la casa en un somni profund, i així regirar les habitacions a voluntat i amb perfecta impunitat. El perill de detecció també es prevé a col·locar una mà d'un mort a l'ampit d'una finestra; i, per garantir la seguretat, tots dos protectors solen emprar-se. D'aquí la proverbial dita: «Dorm com si una mà morta estigués al seu voltant».

El desig d'obtenir material per a tals espelmes sovint condueix a la comissió de delictes. Un jurista austríac, el Dr. Gross, en el seu manual per a jutges d'instrucció (*Handbuch for Untersuchungsrichter*) i els folkloristes Mannhardt i Jakushkin, donen nombrosos exemples d'aquest tipus, i no hi ha dubte que molts assassinats misteriosos i horribles mutilacions, especialment de dones i nens, que són tan horripilants per al públic i desconcertants per a la policia, es deuen a la mateixa causa. En la majoria dels casos, els fiscals i jutges no poden descobrir els motius lògics de tals fets sagnants i brutals perquè ignoren les supersticions populars en què tenen el seu origen, i, a falta d'una millor explicació, atribuir-los a la simple brutalitat, al desenfrenament, a la mania homicida i a d'altres impulsos vagues i intel·ligibles, mentre que en realitat prové d'un propòsit summament egoista però extremadament definit, perquè es perpetren deliberadament i amb ple ús de les facultats mentals, i no es pot recórrer a l'argumentació de l'atenuant d'un impuls passional. Els crims d'aquest tipus són comuns, no només a les províncies semibàrbares de Rússia, sinó també a Àustria i Alemanya, justament reconegudes entre els països més civilitzats de la cristiandat.

L'1 de gener de 1865, la casa d'un home anomenat Peck, prop d'Elbing [14] a Prússia Occidental, va ser assaltada per un lladre, Gottfried Dallian, durant l'absència de la família. Va matar a la serventa, Catharina Zernickel, i va saquejar el local. Cercava diners i altres objectes de valor. Abans d'emportar-se el seu botí, va tallar un gran tros de carn del cos de la noia assassinada per fer espelmes per a la seva protecció en futurs successos del mateix tipus. La llum talismànica, que guardava en un tub d'estany, no va impedir que quedés atrapat en l'acte de cometre un altre robatori unes sis setmanes després. Durant el judici, en la qual se'l va condemnar a mort, va confessar que havia menjat una mica de la carn de minyona per apaivagar la seva consciència. Aquest mètode repugnant d'alleujar els remordiments sembla confirmar el suggeriment d'un escriptor al *Russkiya Wjedomosti* (Russian News, 1888, No. 359) que l'espelma dels lladres és una supervivència de canibalisme primitiu, rastres distintius dels quals també descobreix en una cançó popular russa que diu el següent: «Jo enforno un pastís de les mans i els peus, del cap ximple faig una copa, dels ulls gots per veure, de la sang cuino una cervesa embriagadora, i del greix en faig una espelma». Certament és molt rar trobar tal cosa constituint el tema d'una cançó popular dins dels confins de la civilització cristiana a l'actualitat, una matèria obscena més adequada com l'element bàsic dels contes d'Otel·lo: «dels caníbals que es mengen els uns als altres, els antropòfags, i dels homes que tenen els caps sota les seves espatlles»[15].

En el robatori que acabem d'esmentar, l'assassinat i la mutilació de la criada van ser secundaris al robatori, i probablement una ocurrència tardana, però hi ha nombrosos casos de persones que van ser atrapades i assassinades amb l'únic propòsit de fer espelmes amb el seu teixit adipós. No fa tant de temps, el 15 de novembre de 1896, dos pagesos van ser condemnats per aquest crim a Korotoyak, una ciutat del Don al sud de Rússia [16]. La seva víctima era un nen de dotze anys, a qui va estrangular

i esbudellar per fer espelmes amb el greix de l'epipló i les entranyes. Seria superflu i tediós citar exemples addicionals d'aquesta ofensa escandalosa contra la humanitat i el sentit comú, ja que, com els dimonis que van entrar a endimoniar A Gèrasa, el seu nom és Legió.

Una superstició encara més repugnant i perillosa és la noció que els poders sobrenaturals s'adquireixen al menjar el cor d'un nadó no nascut del sexe masculí, de la mateixa manera que un salvatge imagina que al menjar el cor d'un enemic valent pot impregnar-se del seu valor. El caníbal europeu modern creu que menjar nou cors, o parts d'ells, pot tornar-se invisible i fins i tot volar per l'aire. Per tant, pot cometre un delictes sense ser detectat i desafiar tots els esforços per ser arrestat o empresonat, alliberant-se amb facilitat de les cadenes i travessar murs de pedra. Aquesta pràctica horrible es coneix des de fa segles, i encara no és infreqüent. A la primera meitat del segle XV es diu que el notori mariscal de França, Gilles de Laval, baró de Rais, va assassinar al seu castell prop de Nantes a cent cinquanta dones per aconseguir la possessió de nens encara no nascuts. Se suposava que ell havia comès aquestes atrocitats per motius lascius i també va ser acusat d'adorar Satanàs. Una comissió mixta de civils i eclesiàstics, nomenats per examinar l'assumepte, el van trobar culpable i el van condemnar a ser estrangulat i cremat el 25 d'octubre de 1440. El 1429, quan tenia trenta-tres anys d'edat, havent lluitat contra els anglesos a Orleans al costat de Juana d'Arc, fou probablement el desig d'adquirir poders sobrenaturals per emular la donzella és el que li va portar a perpetrar una successió d'inhumanes brutalitats que es van estendre durant un període de catorze anys. El veritable objecte

⁵ Un informe complet del judici es troba en un manuscrit en llatí preservat als arxius de la ciutat de Nantes [17].

sembla haver estat imperfectament entès pel tribunal que va condemnar a mort⁵. Löwenstimm cita diversos casos d'aquest tipus de crim. Així, el 1577 un home va ser sotmès al poltre a Bamberg, al nord de Baviera, per assassinar i esbudellar tres dones embarassades. Al segle XVII, una banda de lladres, el cap dels quals era conegut com el «Rei Daniel», va crear una intensa consternació entre els habitants d'Ermeland [18], a Prusia Oriental. Durant molt temps, aquests saltejadors vagaven i provocaven la ruina impunement, però finalment van ser arrestats i executats. Confessaren que havien mort a catorze dones, però, com els bebès no nascuts van resultar ser femelles, els seus cors no tenien virtut com a talismà. De fet, van atribuir la seva captura a aquesta desafortunada i imprevisible circumstància, i es van presentar com persones dignes de commiseració atesa la seva mala astrugància. Una de les característiques més estranyes d'aquesta superstició cruel i increïble és la seva persistència en una era superior d'il·lustració. El Dr Gross registra dos casos relativament recents en els centres de la civilització moderna: una el 1879, a prop d'Hamburg, on una dona gran amb un nen va ser assassinada i trossejada per un suec anomenat Andersen i un altre de caràcter similar deu anys més tard a Simmering, a prop de Viena [19].

Una ordalia molt comunament practicada en l'Edat Mitjana per determinar la culpabilitat o innocència de qualsevol acusat de robatori era donar-li un tros de formatge consagrat que, en el cas de ser culpable, li seria impossible empassar-se. D'aquí va sorgir la popular frase en anglès «It sticks in his throat», s'enganxa a la seva gola o se li ennuega al coll. Així diu Macbeth, després d'assassinar el rei Duncan: «Mes, per què no he pogut pronunciar Amén? Tant com necessitava la benedicció, i l'Amén se'm ennuega al coll!»[20].

Wuttke [21] ho diu. Aquest costum encara roman a la província prussiana de Brandeburg, on una persona sospitosa de robatori se li fa empassar un tros de formatge holandès en el qual ratllen

certes lletres i signes màgics. El fet de no fer-ho es considera una prova concloent de la seva culpabilitat. Diversos altres mitjans de fer una investigació per a la detecció del crim estan en boga, alguns d'ells simplement absurds, i altres salvament despietats. Així, un es posa un mirall a la tomba d'un home mort durant tres nits successives. Se'l col·loca allà en el nom de Déu i se'l treu en el nom de Satanàs. Es creu que en mirar en un mirall d'aquest tipus es pot veure sense dubte qui és el lladre. Un toro pertanyent a un pagès no lluny de Perm, al Kama [22], va morir sobtadament. El propietari va declarar que la mort de l'animal es devia a la bruixeria i va exigir que totes les dones del poble havien d'enfilarse per una collera per descobrir la bruixa que havia fet la malifeta. Aquest pla va ser aprovat pels seus veïns i, tot i que les seves dones van protestar per ser sotmeses a una prova extremadament difícil i fins i tot perillosa per a les dones corpulentes, finalment es van sotmetre a ella en lloc de romandre sota la sospita de practicar l'art negre. El procediment, que sens dubte és una relíquia del paganisme uralicofinès, va tenir lloc el 16 de març de de 1896.

El següent cas pot servir com un exemple de la despiedada barbàrie a la qual sovint condueixen tals deliris: al desembre de 1874, un pagès del sud de Rússia a les rodalies de Kherson va perdre cent rubles i va anar a veure una endevina per saber què havia passat amb ells. Ella va consultar les seves cartes i va declarar que els diners havia estat robat per un tal Marfa Artvnov. L'home va quedar sorprès davant aquesta resposta, perquè l'acusada era una mestra d'infants molt respectada i tenia la reputació de ser completament honesta. No obstant això, la seva credulitat li va fer perdre el sentit comú, i amb l'ajuda dels seus veïns, va agafar la Marfa i la va portar al cementiri, on la va lligar a una creu i va començar a torturar-la, copejant-la amb un fuet, suspenent-la per les seves mans, retorçant-la i esquinçant-li el coll i la llengua amb unes tenalles. Davant els seus crits i súpliques, els seus turmentadors van respondre fredament: «Si

vostè és realment innocent, el que estem fent no pot causar-li cap dolor!». Moltes de les persones que ofereixen els seus serveis com clarividents i endevins a un públic crèdul i confiat, són estafadors professionals i les seves declaracions s'accepten com oracles. Així, una jove que es movia en els cercles de l'alta societat a Viena tenia un valuós conjunt de diamants que li va ser robat. Per consell d'un lacai de confiança, va consultar una dona, que tenia la reputació de tenir el poder d'endevinació, i que la va informar, en contra de les fortes sospites de la policia, que el robatori havia estat comès, no per cap membre de la casa, sinó per un estrany. La jove estava tan fermament convençuda de la veritat d'aquesta declaració que, encara que la cort la va instar a processar el lacai, es va negar a fer-ho. L'evidència en contra seva, però, va ser tan fort que finalment va ser jutjat i condemnat. La pitonissa, que l'havia intentat exculpar, va resultar ser la seva tia i còmplice.

Una estranya part de la superstició, que en moltes parts d'Europa interfereix seriosament amb l'administració de justícia, es manifesta en els diversos mitjans d'evitar les males conseqüències del perjuri, almenys pel que fa per alleujar els mals de consciència i evitar l'enuig diví. Aquesta immunitat està assegurada en algunes províncies d'Àustria portant a sobre una porció d'hòstia consagrada, un tros d'os de l'esquelet d'un nen, o els ulls d'una puput, sostenint un ducat o set pedres petites a la boca, pressionant la mà esquerra fermament contra el costat, torçant el segon dit o traient un botó dels pantalons en l'acte de jurar, o escopint immediatament després de fer-ho.

La província russa de Viatka [23] està habitada per un poble d'origen finlandès, la majoria dels quals s'han batejat i es diuen a si mateixos cristians ortodoxos, mentre que la resta segueix sent nominal i realment pagana. Quan fan un jurament, és administrat per un pope o sacerdot, i un jurista rus, J. W. Mjeshtshaninov, descriu el mètode emprat per ells per lliurar-se amb seguretat. Quan se li demana que faci un jurament, el testimoni aixeca la

mà dreta amb el dit índex estès; després col·loca la mà esquerra al palmell de la mà dreta amb el dit índex apuntant cap avall, i mitjançant una combinació entrecreuada dels altres dits, que probablement funciona com un amulet, tot el cos es converteix en un conductor, de manera que el jurament entra a través del dit índex de la mà dreta passa a través de la mà dreta a través del dit índex de la mà esquerra. El testimoni se sent així alliberat de la influència vinculant del jurament, i pot donar fals testimoni sense posar en risc la seva ànima.

Les supersticions que encoratgen a les persones ignorants a cometre delictes es transmeten de generació en generació, i en la majoria dels casos tenen un caràcter purament local. En altres paraules, els encants, bruixeries i altres arts màgiques emprades per produir els mateixos resultats difereixen en diferents llocs, i llevat que els jutges estiguin familiaritzats amb aquestes diverses formes de superstició, no podran entendre la naturalesa exacta dels delictes amb els quals han de lidiar, i els seus esforços per detectar i castigar les violacions de la llei es veuran obstaculitzats en gran mesura i, de vegades, completament frustrats.

El tema aquí tractat no només té un interès especulatiu per als etnògrafs i estudiants de folklore, sinó també, com ja s'ha indicat, una importància pràctica per als advocats penals i els tribunals de justícia al Vell Món i fins i tot als Estats Units. La marea d'immigració que s'ha assentat recentment des de l'est i el sud d'Europa ha portat a les nostres costes un immens nombre de persones fortament infectades amb els enganys que hem tractat de descriure. Els actes que a primera vista semblen tenir el seu origen en impulsos de crueltat i brutalitat, gràcies a una indagació més profunda s'observa una causa d'ignorància grollera i de credulitat. I encara que els motius últims són generalment completament egoistes, hi ha casos rars en els quals els perpetradors de tals actes són totalment desinteressats i altruistes, i fan les coses més repugnants, no per avarícia, sinó únicament pel bé públic. En casos d'aquest tipus,

la prevenció més efectiva dels delictes no és el càstig judicial sinó la il·luminació intel·lectual.

Edward Payson Evans

«Superstition and crime». *Appletons' popular science monthly*, (desembre 1898), p. 206-221.

Notes de traducció

[1] Regió a la zona centreoccidental i sud-occidental d'Ucraïna i que correspon aproximadament amb les actuals províncies de Khmelnitsky, Ternópill i Vínnitsia.

[2] Lëblewò o Lublewo Gdańskie.

[3] Saaremaa, Estònia.

[4] Poznań, Polònia.

[5] Veure Faivre (1962, p. 68), que segueix Mannhardt (1859).

[6] «Possady» no és un lloc concret sinó que significa alguna cosa semblant a «districte». Löwenstimm ho situa al districte de Berdichev (Ulloa 2017).

[7] Actualment Lituània. Veure Ardanuy (2015).

[8] «Criminal amb un mateix». Expressió llatina utilitzada com a terme legal principalment en l'àrea anglosaxona per indicar el suïcidi d'una persona o la seva mort durant un intent de cometre un altre crim, com un robatori o un assassinat. Actualment es considera arcaica.

[9] Actualment a Ucraïna.

[10] Avui en dia Pieniężnica, al Voivodat de Pomerània, Polònia.

[11] Es refereix a Alfred Tennyson, (1809–1892), un poeta anglès de l'era victoriana. Hi ha un gran nombre de frases seves que han passat a formar part de l'anglès quotidià.

[12] Actualment Świecie ,a Polònia, al Voivoidat de Cuiàvia-Pomerània.

[13] Principi màgic que es basa en el fet que allò similar [actua] mitjançant allò similar. En medicina el *similia similibus curantur* va ser establert per Hipòcrates i se'l coneix com Principi de Similitud o Principi de Semblança. El metge alemany Samuel Hahnemann el va aplicar a partir de 1790 per estructurar l'anomenada homeopatia.

[14] Elblag, Polònia.

[15]. Acte I, escena 3a.

[16] Districte d'Ostrogozhsky, a la regió de Voronezh.

[17] Actualment es troben als arxius del Loira Atlàntic i la biblioteca de Nantes se'n conserven còpies.

[18] Warmia, Polònia.

[19] Un districte de la pròpia Viena des de 1892.

[20] Acte II, escena 2.

[21] Johann Karl Heinrich Wuttke (1818 – 1876).

[22] Als peus dels Urals.

[23] Kírov.

Referències

- Jordi Ardanuy (2015). «Una notícia sobre la por als revinguts a Lituània de l'any 1892». *L'Upir. Revista de Folklore*, núm. 44 (juny), p. 22-26. <<http://www.cercle-v.org/Upir/u44-1.htm>>.

- Tony Faivre (1962). *Les Vampires. Essai historiques critique et literarie*. Paris: Le terrain Vague.

- Wilhelm Mannhardt (1859). «Über Vampyrismus». *Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde*, p. 259-282.

- Euloxio Ulloa (2017). «Alguns successos d'atribució de responsabilitat del còlera i la sequera als difunts a Bielorrússia i Ucraïna extrets de l'obra sobre la superstició i el dret penal d'August Löwenstimm». *L'Upir. Revista de Folklore*, núm. 52, p. 28-31. <<http://www.cercle-v.org/Upir/u52-2.htm>>.